

Päälaji, alalaji ja eron tulkinnanvaraisuus

Päälajikeräilijän valinnoista yksi monien joukossa on sen ratkaiseminen, mitä hän päälajilla tarkoittaa. Tämä koskee yhtä lailla irtomerkkien kuin postilähetysten keräilyä. Milloin kaksi postimerkkiä ovat samaa päälajia, ja milloin ne ovat vain saman päälajin eri alalajeja? Helppo ratkaisu on valita postimerkkiluettelo ja noudattaa sen järjestelmää. Seuraavassa on muutamia esimerkkejä, miten olen menetellyt omassa kokoelmassani.

Luettelo melkein kuin lakikirja

Kaikki eivät halua tai kerkiä montteerata kokoelmanlehtiä, vaan hankkivat niiden sijasta valmiiksi painettuja lehtisarjoja. Silloin ei oikein ole muuta neuvoa kuin seuraila kustantajan käsitystä päälajin ja alalajin erosta.

Toinen tapa kerätä päälajikokoelmaa on luottaa johonkin postimerkkiluetteloon ja ottaa se kokoelman pohjaksi. Päälajeja ovat silloin ne postimerkit, joilla on luettelossa oma numeronsa.

Luetteloiden välillä on eroja numeroinnissa, ja joskus luettelot tekevät ajan mittaan siihen itsekin muutoksia. Esimerkiksi *LAPE*-luettelossa markan kotkamerkki harvemmallalla A-hammasteella oli ainakin vielä 1970-luvulla numero 67 kotkamerkkien ja Saarismallin välissä. Nykyään merkki on numero 59A ja numero 67 on jätetty pois. Jukka Sarkki käsittelee numeroinnin eroja ja muutoksia tarkemmin *Abophilissa* 6/2006. Kirjoitus on luettavissa Turun Postimerkkikerhon verkkosivuilla.

Michel-luettelossa esimerkki numeroinnin muutoksesta on Tšekkoslovakian nro A405 tammikuulta 1939. Se oli aikaisemmin Slovakian nro 1. Tšekkoslovakian jako oli alkanut edellisenä vuonna, kun Sudeettialueet liitettiin Saksaan. Slovakiasta tuli maaliskuussa 1939 muodollisesti itsenäinen valtio ja

Tšekin alueesta Böömin ja Määrin protektoraatti.

Omassa keräilyssäni olen käyttänyt lähtökohtana *Michel*-luetteloja ja soveltanut sitä erilaisin muunnelmin ja poikkeuksin. Karkeita peruseriaatteita päälajin määrittelyssä on kaksi.

Australian rinnakkaiset arkki- ja tarramerkit ovat joskus varsin erinäköisiä. Kuvan merkeillä vuodelta 1998 on Michelissä sama luettelonumero. – Ruutukoodimerkit ovat kaikki erilaisia eikä erikoiskeräilijäkään voi saada niitä kaikkia kokoelmaansa. Saksassa käytetään nykyään sinistä leimasinväriä, jotta leima ei häiritse koodinlukua. Lummetta esittävä merkki ilmestyi vuoden 2021 puolella.

Ensinnäkin postimerkkien pitäisi näyttää paljain silmin erilaisilta, ja toisekseen merkkien pitäisi olla alun perin tarkoitettu erilaisiksi. Käytännön soveltamisessa tulee usein tulkintaongelmia, ja ne täytyy ratkoa tapauskohtaisesti.

Itä-Saksan tanssipukumerkeissä vuodelta 1971 on niin suuri kokoero, että niitä varmaan jokainen pitää omina päälajeinaan. Italian merkeissä kuvakkeet ovat sen sijaan melko samankokoisia. Suurempi ilmestyi vuonna 1955 ja pienempi 1968. Tanskan merkit ovat vuosilta 1938 ja 1940.

Hammastettu, hammastamaton ja siltä väliltä

Päällipuoli ja kuva-aihe ovat päälajikeräilijälle postimerkissä tärkeintä. Erikoiskeräilijä kiinnittää muuhunkin huomiota kuten painomenetelmään, hammasteeseen ja liimoitetyyppiin. Tarvittavan tiedon määrä samalla kasvaa.

Jokanurkkaisten 32 penniä vuodelta 1875 on esimerkki päälaji- ja erikoiskeräilijän näkökulmaerosta. Kööpenhaminalainen ja Senaatin painon merkki näyttävät minusta niin samanlaisilta, että niille on varattu kokoelmassa vain yksi paikka. Myös *Yvert et Tellier* ja *Stanley Gibbons* pitävät merkkejä saman päälajin alalajeina ja antavat niille yhden luettelonumeron.

Jos kahden muutoin samanlaisen postimerkin hammasteluku on huomiota herättävän eri suuri, ne voisi ottaa kummatkin. Näin on erityisesti pitkissä sarjoissa, joissa tiheä- ja harvahampaiset sekaisin antaisivat epäyhtenäisen vaikutelman. Käyttösarjat kuten Saarisen mallin noin 30 merkkiä laitetaan yhdeksi kokonaisuudeksi, lisäpainamat sen sijaan yleensä ilmestymisajan mukaan.

Hammastettu ja hammastamaton eroavat toisistaan sen verran paljon, että otan kummatkin ja pidän tässä mielessä omina päälajeinaan. Näin on kuitenkin vain vuoteen 1945 asti.

Hammastetun ja hammastamattoman lisäksi esiintyy erilaisia välimuotoja erityisesti vihko- ja rullamerkeissä. On yhdeltä ja kahdelta sivulta hammastamattomia ja ehkä kolmeltäkin. Näitä olen jossain määrin vierastanut ja pyrkinyt niiden sijaan saamaan neljältä sivulta hammastettuja. Ruotsista kerään kaikki variantit. Suomen mallin 1930 automaattimerkkien leikkausvirheet ovat oma erikoinen lukunsa.

Kenttätyypit ja värierot

Ruotsissa ilmestyi vuodesta 1886 alkaen muutama käyttösarjan merkki, joiden kääntöpuolelle painettiin sininen postitorvi väärentämisen estämiseksi. Postitorvi ei näy merkin kuvapuolelle ja olen jättänyt huomioon ottamatta. Samaan ryhmään menee kartta- ja setelipaperi Latvian alkupään julkaisuissa.

Ison-Britannian ja samalla maailman ensimmäinen postimerkki *Black Penny* vuodelta 1840 painettiin 240 kappaleen arkeissa. Jokaisen merkin alakulmissa on kirjaimet siten, että arkin vasemmassa yläkulmassa on AA ja oikeassa alakulmassa TL.

Neuvostoliitto julkaisi vuonna 1990 postimerkki- ja pienoisarkkisarjan, jonka aiheena on 150 vuotta aikaisemmin ilmestynyt *Black Penny*. Kahdessa arvossa on kahta alalajia, joista ensimmäisissä ovat kirjainyhdistelmät TP ja VK ja toisissa TF ja AH. Näistä edellisiä ei esiinny oikeilla postimerkeillä. Ylärivin merkit ovat niin ikään vuodelta 1990 ja niiden AA, FE ja SC ovat kaikki mahdollisia.

Kenttätyypit 1 ja 240 sekä kaikki siltä väliltä ovat päällelpin helposti erottuvia ja tarkoitettukin erottuviksi. Ne jäävät silti useimmilta keräämättä. Vuonna 1841 ilmestyneen punaruskean pennyn levytys on sen sijaan suosittua, koska luetteloarvo on vain pari prosenttia mustasta.

Paljain silmin kuvapuolelta hankalia tai mahdottomia erottaa ovat vesileimat, paperi, liimoite sekä fosforointi tai muu luminointi. Erikoisuutensa vuoksi Itävallan lakkajuohteiset merkit 1900-luvun alusta olen kerännyt omina päälajeinaan. Vesileima-asetnot esimerkiksi Saarisen mallissa saavat

jäää jo senkin vuoksi, että ne lienevät syntyneet vahingossa ilman erityistä tarkoitusta arkkien mennessä väärinpäin painokoneeseen.

Värierot tuottavat johdonmukaisen säännön löytämisessä kaikkein eniten päänvaivaa. Vanhoissa postimerkeissä värin vaihtelu päälajin sisällä voi hyvin olla suurempi kuin luettelon mukaan kahden päälajin välillä. Ilman vertailukappaletta näitä ei välttämättä pysty edes määrittämään. Yhden merkin väriksi saatetaan ilmoittaa oliivinvihreä, toisen vihreänoliivi ja kolmannen jotain oliivin ja vihreän väliltä. Näiden lisäksi on ehkä vielä tummanoliivinvihreä ja vihertävänoliivi.

Postimerkkien kuva-aiheeseen tulee toisinaan virheitä, ja joissakin tapauksissa julkaistaan korjattu painos. Päälajikeräilijän on päätettävä, ottaako molemmat kokoelmaansa. - Sir-arvonimen yhteydessä voidaan käyttää koko nimeä tai etunimeä muttei sukunimeä yksinään. Brittiläinen amiraali Sir Edward Codrington on Kreikan postimerkillä vuonna 1927 aluksi ilman etunimeä. Kuvassa ovat merkkien vuonna 1932 ilmestyneet lisäpainamat. - Grönlannissa vuonna 1993 *Chionoecetes opilio* -nimisen ravun etunimi tuli ensin peilikuvana oiliqo.

Postimerkin paperin väri muuttaa joskus koko merkin yleisvaikutelmaa. Lisäpainamien värieroja en ole kerännyt yleensä edes silloin, kun yksi on musta ja toinen punainen.

Päälajin määrittely on monitahoinen kysymys. Sillä on pitkäkestoiset vaikutukset etenkin, jos tekee itse kokoelmanlehdet ja asettelu on tiivis. Kun yhteen sivuun tulee isoja muutoksia, myös monta seuraavaa sivua joutuu tekemään uudestaan. Siihenkin kannattaa varautua, että ajan mittaan mieli muuttuu ja päälaji erottuu alalajista toisella tavalla kuin on aluksi ajatellut.

Kirjoitin Suomen Filatelistiseuran ja Lohjan Postimerkkikerhon nuoriso-osaston lehtien (*Filahesa* ja *FilLo*) yhteisnumerossa vuonna 1982 samasta aiheesta kuin tämänkertaisella palstalla. Totean kirjoituksen lopussa: ”Oma käsitykseni on muotoutunut esitetyn kaltaiseksi, enkä usko olevan tarvetta suuriin muutoksiin.” Arvio on osoittautunut oikeaan osuvaksi, ja saman ennusteen voisi tehdä tälläkin kertaa.

Julkaistu: *Filatelisti* 3/2022 (muokattu)